УДК 37.035.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.19>**I. В. Савка**

ORCID ID: 0000-0002-3213-0921

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка**Н. Я. Вовчаства**

ORCID ID: 0000-0001-9562-8244

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»**I. В. Зінчук**

ORCID ID: 0000-0003-4639-9734

викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ: ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті обґрунтовано концептуальні підходи до навчання спеціальних дисциплін іноземними мовами: залежність професійного рівня фахівця від володіння іноземними мовами; виокремлення складу талановитої молоді, яка спроможна здобувати фахові знання іноземними мовами; результативність науково-дослідної роботи; опанування спеціальних знань конкретної сфери в підготовці за напрямом; диференційоване вивчення спеціальних предметів іноземними мовами за ступенями складності, з урахуванням глибини, кількості мов, тематики тощо: від звичних курсів іноземних мов через фахове спрямування і курсів фахової комунікації до викладу відповідних знань іноземними мовами. Запропоновано виокремлення стадій вивчення спеціальних предметів іноземними мовами, із забезпеченням послідовності навчання. Виокремлення стадій вивчення іноземних мов здійснюється з урахуванням фахового спрямування. Розроблено основні завдання перекладу: формування змісту вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами; забезпечення логічної послідовності вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами на різних етапах навчання, методичних розробок та їх упровадження у практику; організаційне забезпечення вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами; науково-методичне та навчально-методичне забезпечення вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами, розвиток педагогічної творчості викладачів; координація діяльності викладачів спеціальних дисциплін та іноземних мов; створення умов для мотивації вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами на кожному етапі навчання; розроблення навчальних програм спецкурсів та коригування навчальних планів; використання комп'ютерної підтримки вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами. Виокремлено принципи перекладу: розвиток чуття мови; інтуїтивність і автоматизованість знання мови; диференціація студентів за здібностями та потребам; необхідність мовленнєвої практики; організація науково-дослідної роботи студентів. Для розроблення конкретних методик навчання спеціальних дисциплін іноземними мовами виділено їхні особливості на прикладі цивільного захисту. Умовою реалізації викладених вище підходів є підготовка викладача до викладання спеціальних дисциплін іноземними мовами. Необхідна також система різнорівневих спецкурсів обов'язкового та факультативного характеру, розроблення їхнього змісту, методики вивчення, науково-методичного й організаційного забезпечення.

Ключові слова: концептуальні підходи, фахове спрямування, принципи перекладу, спецдисципліни, мовленнєва практика, різнорівневі спецкурси.

Постановка проблеми. З розширенням та якісними перетвореннями специфіки міжнародних зв'язків дедалі активніше інтернаціоналізуються всі галузі суспільного життя, а також виникають нагальні потреби в людях зі знанням іноземних мов. Іноземна мова актуальна у практичній і в інтелектуальній галузях діяльності людини як спеціальна дисципліна, адже більшість науково-технічних видань публікують іноземними мовами. Деякі заклади вищої освіти пропонують спеціалізовані мовні курси (ідеться передусім про іноземну мову ділового спілкування, реалізацію фахового спрямування вивчення іноземних мов). Талант учнів та студентів технічних закладів освіти полягає не

льна дисципліна, адже більшість науково-технічних видань публікують іноземними мовами. Деякі заклади вищої освіти пропонують спеціалізовані мовні курси (ідеться передусім про іноземну мову ділового спілкування, реалізацію фахового спрямування вивчення іноземних мов). Талант учнів та студентів технічних закладів освіти полягає не

тільки в хисті до техніки, а і в потенційних можливостях інтелектуального розвитку. Вільне ж володіння іноземними мовами – один із потужних засобів заданого розвитку.

Суперечності між вимогами до володіння сучасним фахівцем іноземними мовами та рівнем іншомовної професійної підготовки в технічних навчальних закладах окреслюють загальну проблему оновлення концептуальних засад вивчення іноземних мов у системі професійної освіти. У професійній підготовці сучасного фахівця необхідні якісні зміни, орієнтовані на вимоги розвинутих країн. Доцільне також критичне використання ретроспективного досвіду, коли в обов'язкову професійну підготовку фахівця входило володіння двома – трьома європейськими мовами. Це пов'язано з тим, що рівень володіння іноземними мовами впливає практично на всі аспекти професійної діяльності фахівця.

Сьогодні формується нове ставлення до вивчення іноземних мов, «оскільки рівень їх засвоєння з 90-х рр. включений у параметри якості середньої і вищої освіти. Мінімальна вимога до першої – спілкування двома іноземними мовами, до другої – вільне володіння англійською мовою і спілкування другою важливою іноземною мовою» [6, с. 32]. У зв'язку з інтернаціоналізацією всіх галузей життя суспільства знання іноземної мови – неминуча потреба у практичній та інтелектуальній діяльності людини. І це – істотний чинник соціально-економічного, науково-технічного й загальнокультурного суспільного прогресу, а також вагомий засіб міжнародної інтеграції. Зазначене зміцнює статус іноземної мови як фахової навчальної дисципліни закладу вищої освіти. Отже, актуальність проблеми підготовки фахівців із вільним володінням іноземними мовами щоденно зростає.

Аналіз науково-методичної літератури, навчально-програмної документації, практики викладання і результати експериментальної роботи показали доцільність вивчення окремих дисциплін іноземними мовами з орієнтацією на обдаровану частину студентської молоді.

Незначна, на жаль, кількість студентів із вищим рівнем підготовки, які не лише засвоюють основний курс, а й здатні до поглибленого вивчення мови спеціальності, що дає можливість готувати їх як референтів-перекладачів у визначеній технічній сфері. Студенти цього рівня можуть перекладати тексти за спеціальністю з періодичних видань [9, с. 34].

Сьогодні вкрай важливе завдання – повернення в науково-освітній та інформаційний національний культурний пласт здобутків української інтелектуальної еліти. Навіть поверхневе дослідження культурно-мистецького буття української діаспори підтверджує її чимале значення для збереження історичної пам'яті українського народу,

розбудови основи майбутньої вільної української держави за умов бездержавності [3, с. 99].

Згідно із сучасними реаліями, духовною спадщиною українського народу є здобутки національної культури, створені як в Україні, так і поза її межами, у діаспорі, скрізь, де лише твориться українська культура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ми також спиралися на розробки із проблеми вивчення іноземних мов у процесі підготовки спеціалістів (Б.О. Федоришин, В.Е. Краснополський, У.В. Кушпіт, Л.П. Пуховська, Т.О. Шаргун та інші).

За безумовної важливості цих досліджень проблеми вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами малодосліджені, що вимагає обґрунтування їх змісту та форм з урахуванням нових підходів у педагогічній науці.

Метою статті є обґрунтування концептуальних підходів до навчання спеціальних дисциплін іноземними мовами, шляхів їх використання в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Завданням вищої професійної освіти є не тільки формування професійних знань, умінь та навичок, а формування орієнтації на подальше підвищення своєї професійної компетенції, розвиток умінь спілкуватися, використовувати слово як засіб комунікації для розв'язання професійних завдань в умовах розширення міжнародних зв'язків [1, с. 4].

Концептуальні підходи до навчання спеціальних дисциплін іноземними мовами в системі професійної освіти базуються на таких ідеях:

1. Залежність професійного рівня фахівця від володіння іноземними мовами. Знання іноземних мов впливає практично на всі аспекти професійної діяльності фахівця і залежить від виду професійної діяльності (управлінський, науковий винахідницький, педагогічний тощо). В особистісно орієнтованому навчанні іноземної мови у вищій школі передбачається «визначення студентами місця іноземної мови в майбутній професійній діяльності. Студент буде мати мотивацію у вивченні даного навчального предмета, якщо він усвідомить його цінність, якщо він зрозуміє, що головним призначенням іноземної мови для нього є те, що вона є *засобом задоволення його спеціальних потреб*» [2, с. 136]. Вивчення іноземних мов у навчальному закладі суттєво впливає на формування професійного рівня майбутнього фахівця.

2. Актуальні рівні вимог до знання іноземних мов майбутнього фахівця. Значення іншомовної складової частини вмінь у фаховій діяльності спричинює рівневий підхід до читання іноземної мови у фаховій технічній школі.

3. Виокремлення складу талановитої молоді, яка спроможна здобувати фахові знання іноземними мовами. Вступивши до вишу, талановита молодь потрапляє в загальну сферу, спрямо-

вану на підготовку «середнього» спеціаліста. Тому нерідко втрачаються не тільки інтерес до навчання, а й здобуті в загальноосвітній школі знання. Тому актуальні активна підтримка і розвиток спроможності таких студентів фахово розвиватися й самореалізовуватись.

Наголосимо, що під обдарованістю учнів та студентів ми розуміємо не лише здібності до техніки, а потенційні можливості інтелектуального розвитку. А вільне володіння іноземними мовами є одним із потужних засобів такого розвитку. Результативність науково-дослідної роботи також залежить від рівня володіння студентами іноземними мовами, оскільки значна кількість професійно важливої інформації видається іноземними мовами, особливо в періодичних виданнях, які практично не перекладаються українською мовою.

4. Фахова діяльність слугує інтеграцією низки видів діяльності, володіння ж іноземною мовою, кількома і поготів, прямо позначається на фаховому рівні спеціаліста. Що вища кваліфікація, то більше міжпредметні засади тематичної суті галузей спілкування навчальної дисципліни «Іноземна мова» позначаються на створенні навчальної сфери для втілення положення інтегративності. Якщо в людини високий рівень знання іноземної мови, інакше кажучи, якщо її не хвилюють норми мови й вона подумки не перекладає, а думає цією мовою, то іноземна мова є для неї – не код, а справжній засіб комунікації й формування необхідних думок.

5. Суть вивчення фахових предметів іноземними мовами. Ідеться не про вивчення вузькофахових навчальних курсів, а про опанування спеціальних знань конкретної сфери в підготовці за напрямками, як-от: перспективи розвитку галузі, історичні аспекти, основні теми фахово орієнтованих і спеціальних дисциплін тощо.

6. Диференційоване вивчення (принаймні п'ять рівнів) спеціальних предметів іноземними мовами за ступенями складності, з урахуванням глибини, кількості мов, тематики тощо: починаючи від звичних курсів іноземних мов через фахове спрямування і курсів фахової комунікації до викладу відповідних знань іноземними мовами.

7. Виокремлення стадій вивчення спеціальних предметів іноземними мовами, із забезпеченням послідовності навчання. Виокремлення стадій вивчення іноземних мов, з огляду на фахове спрямування (загальноосвітня школа, молодші чи старші курси, створення курсових та дипломних проєктів, фахова діяльність), обґрунтування стадії вивчення відповідних знань іноземними мовами, аналіз обсягів, тематики і складу талановитої молоді.

Зауважимо, що умовою реалізації викладених вище підходів є підготовка викладача до викладання спеціальних дисциплін іноземними мовами, оскільки він повинен не просто викладати іно-

земну мову професійного спрямування, а мати достатні знання з дисциплін професійного циклу. Необхідні також система різнорівневих спецкурсів обов'язкового та факультативного характеру, розроблення їхнього змісту, методики вивчення та науково-методичного й організаційного забезпечення.

Наприклад, «рівень професійної іншомовної компетентності вчителя підвищиться за виконання таких умов: використання інтегративного підходу до формування іншомовної компетентності; забезпечення мотивації іншомовної підготовки; обґрунтування й упровадження фахової компетентності «готовність до іншомовної професійної діяльності» з відповідно визначеними критеріями та рівнями; розроблення методик та науково-методичного забезпечення реалізації моделі, яка презентує сутність та шляхи розвитку професійної іншомовної компетентності» [5, с. 30].

На основі викладених вище концептуальних підходів ми розробили **основні завдання перекладу**: формування змісту вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами; забезпечення логічної послідовності вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами на різних етапах навчання, методичних розробок та їх упровадження у практику; організаційне забезпечення вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами (підготовка викладача та відповідних умов навчання); науково-методичне та навчально-методичне забезпечення вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами, розвиток педагогічної творчості викладачів; координація діяльності викладачів спеціальних дисциплін та іноземних мов; практична перевірка методик вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами в технічних навчальних закладах різних профілів; розроблення інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних і лабораторних занять; розроблення методичних матеріалів для самостійного опрацювання фахової іноземної літератури, написання курсових робіт і дипломних проєктів; створення умов для мотивації вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами на кожному етапі навчання; розроблення навчальних програм спецкурсів та коригування навчальних планів; використання комп'ютерної підтримки вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами.

На основі цього були розроблені **принципи перекладу**: *розвиток чуття мови; інтуїтивність і автоматизованість знання мови; диференціація студентів за здібностями та потребами; необхідність мовленнєвої практики; організація науково-дослідної роботи студентів.*

Для розроблення конкретних методик навчання спеціальних дисциплін іноземними мовами ми виділили їхні особливості на *прикладі цивільного захисту*, як-от: специфіка змісту професійного

навчання майбутніх фахівців цивільного захисту; інтегративний підхід вивчення професійно орієнтованих дисциплін та іноземних мов; урахування міжнародного характеру галузі цивільного захисту; специфіка підготовки технічної еліти в галузі цивільного захисту; конкретизація та коригування загальних цілей вивчення спеціальних дисциплін іноземними мовами для майбутніх фахівців цивільного захисту; розробка та впровадження спецкурсів спеціальних дисциплін із проблем цивільного захисту та загальних проблем цієї галузі; орієнтація на сучасний розвиток та прогностичні тенденції в розвитку цивільного захисту.

Підкреслимо, що йдеться не про звичне фахове спрямування вивчення іноземних мов, а про надання талановитій молоді змоги здобувати частку відповідних знань, розвивати їх безпосередньо однією чи двома іноземними мовами (англійська, німецька тощо).

Ми вважаємо, що під час праці з талановитою молоддю варто інтегрувати напрями педагогічних та психологічних досліджень стосовно розвитку творчої особистості й акмеології, із частковими методичними системами розвитку технічного хисту. Зазвичай такі напрями досліджують ізольовано: розвиток технічного хисту талановитого студента абсолютно незалежний від розвитку його інших якостей, наприклад обдарованості до вивчення іноземних мов. Такі аспекти пов'язані один з одним і можуть істотно посилити загалом якості підготовки майбутнього інженера.

Формування методичних систем навчальних методів із талановитими учнями та студентами на базі вивчення окремих навчальних предметів, зважаючи на особливості конкретного фаху, істотно вдосконалив фахову підготовку майбутніх спеціалістів.

Рівнями вивчення іноземних мов у моделюванні є: фахова комунікація; робота в інтернет-середовищі; участь у науково-практичних конференціях; організаторська, наукова, винахідницька діяльність; опрацювання науково-технічних фахових видань. Випускники технічних університетів сьогодні надзвичайно потребують необхідних навичок аналізу і творчого сприймання фахової технічної й науково-технічної інформації з іншомовних джерел, документації міжнародних стандартів, застосування їх у своїй практичній діяльності, участі в обговореннях, дискусіях, обміні даними фахово-, науково-технічного й ділового змісту; здійснення перекладу письмової і тлумачення усної мовної комунікації в діяльності проблемних груп, робочого персоналу, комісій міжнародного значення.

Наступна складова частина моделювання – фахові компетенції. Мовленнєва компетенція охоплює лексичні, фонетичні та граматичні знання, а також хист аудіювання, спілкування, читання та письма під час застосування мовних знань у зада-

ному контексті. Соціолінгвістична компетенція слугує способом обирати й застосовувати мовленнєві взірці, щоби виявляти комунікативні наміри в конкретних ситуаціях. Соціокультурною компетенцією слугує здатність набувати мовленнєвої поведінки, з урахуванням культурних особливостей держав мов, які вивчають, норм вербальної чи невербальної поведінки у звичних комунікативних ситуаціях. Навчальними стратегіями слугує спроможність послуговуватися книжкою, словником, інформаційними технологіями, методами запам'ятовування, конспектування, повторення, перевірки та самоперевірки.

Висновки і пропозиції. Отже, вимоги до володіння іноземними мовами майбутнього фахівця необхідно диференціювати за рівнями обдарованості студентів (мінімальний, нормативний, елітарний). На всіх рівнях передбачається інтеграція спеціальних знань з іноземних мов, причому: для першого – професійне спрямування вивчення іноземної мови, для другого – вивчення окремих спеціальних дисциплін однією іноземною мовою, а для третього – вивчення окремих курсів спеціальних дисциплін двома – трьома іноземними мовами. Очевидно, що такі елективні курси повинні мати загальнопрофесійний характер і відображати основні напрями розвитку відповідної галузі. Забезпечення неперервності іншомовної підготовки майбутнього фахівця передбачає виділення й обґрунтування етапів навчання від загальноосвітнього курсу у старшій школі через усі курси технічного університету до виконання дипломної роботи включно. Суттєву роль відіграє диференціація студентів у виборі рівня засвоєння іноземних мов. Це передбачає введення різнорівневих спецкурсів обов'язкового та факультативного характеру.

До подальших напрямів досліджень цієї проблеми відносимо розроблення загальнодидактичних вимог і конкретних методик для різних профілів навчальних закладів.

Список використаної літератури:

1. Вовчаста Н.Я. Теоретичні і методичні засади професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2019. 38 с.
2. Єрьоменко Т.Є. Особистісно орієнтоване навчання іноземної мови у вищій школі. *Науковий вісник Південноукраїнського державного університету імені К.Д. Ушинського* : збірник наукових праць. 2002. Вип. 10. Ч. 2. С. 135–138.
3. Ключковська І.М., Білик О.С. Інтегративний підхід до використання здобутків української діаспори в культурно-освітньому просторі України. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 191. С. 98–102.

4. Краснопольський В.Е. Цілі та завдання мовної політики Європи. *Міжнародні Далієвські читання* : збірник наукових праць Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. С. 27–29.
5. Кушпін У.В. Інтегративний підхід до розвитку професійної іншомовної компетентності вчителя фізики : дис. ... канд. пед. наук: 015. Львів, 2020. 307 с.
6. Пуховська Л.П. Вивчення іноземних мов у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору. *Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців* : збірник наукових статей. Київ : КІТЕП, 2000. С. 32–38.
7. Савка І.В., Мисик Л.В. Інтеграційний підхід до підготовки кваліфікованих перекладачів у галузі права. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 78 (3). С. 169–173.
8. Федоришин Б.О. Проблема особистості і її професійних здібностей в психології професійної орієнтації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць / редкол. : І.А. Зязюн (гол.) та ін. Київ ; Вінниця, 2004. Вип. 4. С. 112–117.
9. Шаргун Т.О. Формування професійної компетентності під час вивчення іноземних мов у технічних університетах : науково-методичний посібник. Львів : ВМС, 2004. 56 с.

Savka I., Vovchasta N., Zinchuk I. Conceptual approaches to the study of special disciplines in foreign languages: the problem of professional translation

The article substantiates the conceptual approaches to teaching special disciplines in foreign languages; dependence of the professional level of a specialist on knowledge of foreign languages; separation of talented young people who are able to acquire professional knowledge in foreign languages; effectiveness of research. The article presents the differentiated study of special subjects in foreign languages by degrees of complexity, taking into account the depth, number of languages, topics from the usual foreign language courses through professional orientation and professional communication courses to the presentation of relevant knowledge in foreign languages. Separation of stages of studying special subjects in foreign languages, ensuring the sequence of learning is pointed out. The main tasks of translation are developed: formation of the content of studying special disciplines in foreign languages; ensuring the logical sequence of studying special disciplines in foreign languages at different stages of education, methodological developments and their implementation in practice; organizational support for the study of special disciplines in foreign languages; scientific-methodical and educational-methodical support of studying special disciplines in foreign languages, development of pedagogical creativity of teachers; coordination of activities of teachers of special disciplines and foreign languages; creating conditions for motivating the study of special disciplines in foreign languages at each stage of education; development of curricula for special courses and adjustment of curricula; use of computer support for studying special subjects in foreign languages. The principles of translation are singled out. They are development of the sense of language; intuitiveness and automation of language knowledge; differentiation of students according to abilities and needs; necessity of speech practice; organization of research work of students. To develop specific methods of teaching special subjects in foreign languages, their features are highlighted on the example of civil defense. The conditions for the implementation of the above approaches are the preparation of teachers to teach special subjects in foreign languages. There is also a need for a system of multi-level special courses of mandatory and optional nature, development of their content, methods of study and scientific-methodical and organizational support.

Key words: conceptual approaches, professional direction, principles of translation, special disciplines, speech practice, various levels of special courses.